

en toch leesbare studie te vatten, kan met een volmondig 'ja' worden beantwoord.

Arnold van der Valk

Claes, J., Claes, A., Vincke, K., *Beschermheiligen in de Lage Landen* (Leuven: Davidsfonds, [Kampen]: Ten Have: 2006, 381 blz., €29,95, ISBN 90 77942 25 4).

In vroeger tijden kon men in problematische situaties niet rekenen op rechtsbescherming, sociale voorzieningen, technische hulpmiddelen of wetenschappelijke inzichten: ze waren er gewoonweg niet of buiten bereik voor de lagere klassen. Maar men kon dan nog altijd wel een beroep doen op de voorspraak van een beschermheilige. Ook beroepsgroepen georganiseerd in gilden verzekerden zich van bijstand door de verering van een beschermheilige of schutspatroun, of -patrones. Met het onderhavige boek hebben we een inventarisatie in handen van de in de Lage Landen vereerde beschermheiligen, met daarbij een korte theoretische inleiding, tevens verantwoording van de opzet van het boek.

Beschermheiligen, vaak stammend uit de middeleeuwen, hebben langzamerhand, en vooral in de twintigste eeuw, hun werkterrein verloren. Ontwikkelingen op wetenschappelijk, sociaal en politiek gebied maakten hun bemiddeling overbodig. Voor de schutspatronen vormde de Franse revolutie het begin van het einde: gilden werden opgeheven waardoor gildenaltaren en -kapellen verdwenen. Een tweede neergang werd veroorzaakt door de individualisering van de maatschappij: men organiseerde niet meer gezamenlijk de feestdag van de schutspatroun. De schrijvers van dit boek willen nu de rol en betekenis van de beschermheiligen opnieuw onder de aandacht brengen om zodoende de volksdevoties, maar daarmee ook de denk- en leefwereld waarvan ze getuigen, voor vergetelheid te behoeden.

De auteurs hebben heel wat 'helpers' van onze voorouders bijeen weten te brengen. Het naslagwerk is overzichtelijk in tweeën gedeeld. Het eerste deel 'Beschermheiligen tegen noden, rampen en gevaren', somt 38 noodsituaties in alfabetische volgorde op, met de daarvoor in onze regionen meest geraadpleegde heilige. Het tweede deel 'Beschermheiligen van ambachten en beroepen' bespreekt 55 beroepsgroepen met hun belangrijkste schutspatroun, volgens hetzelfde recept.

Elk onderdeel (bijvoorbeeld: hagelinslag, hondenbeten, hopeloze zaken) begint met een samenvatting van de *vita* of legende van de meest vereerde heilige, waarna de oorzaak van de verering wordt verklaard, soms slechts gelegen in een klein detail van de *vita*. Daarna worden rituelen van de devotie, eventueel bedevaartsplaatsen en de iconografie vermeld en ook de ziekten die de heilige genas. Ook worden nog andere beschermheiligen opgesomd die voor hetzelfde euvel werden aangeropen of, in deel II, voor dezelfde beroepsgroep als schutspatroun werden vereerd.

De *vitae* lijken soms op elkaar. Er zijn meerdere asceten in bossen of grotten, stichters van kloosters, evangelisten, en maagden die zich tegen de wil van de familie tot het christendom bekeerden. De geschiedenissen van de laatste categorie en andere martelaren uit het begin van het christendom zijn vaak nogal gruwelijk, maar dat maakte hen krachtige helpers zoals de H. Barbara van Nicomedië, een der veertien noodhelpers, aangeroepen bij brand, blikseminslag, een plotselinge dood, en patrones van ondermeer de mijnwerkers.

Het boek is encyclopedisch. Zoeken we bijvoorbeeld de schutspatroon van de historici via het 'Register van ambachten, beroepen, verenigingen, groepen', dan vinden we die niet: de meeste moderne beroepen ontbreken. Maar bij aanverwante beroepsgroepen komen er toch wat kandidaten te voorschijn. Zo kunnen archivariissen en heemkundigen terecht bij de H. Laurentius van Rome (derde eeuw), omdat hij de schatten van de kerk aan de armen uitdeelde toen hij werd gedwongen ze af te staan aan de staat, overigens geschaard onder het kopje 'Bankiers, wisselagenten, boekhouders', die als schutspatroon Mattheüs vereerden. We kunnen ook nog kijken bij 'Journalisten, schrijvers, uitgevers', die de heilige bisschop Franciscus van Sales als schutspatroon kozen, vanwege zijn omvangrijke oeuvre (over geestelijke leiding). Een foto van zijn beeld als patroon van de pers met aan zijn voeten een tekstverwerker (men ziet in ieder geval het toetsenbord), lijkt op een vrij recente hulpvraag te wijzen.

Het zit in dit boek wel goed met beschermheiligen en schutspatronen, maar de theorievorming heeft een duidelijk mankement. Bij de oorzaken voor de afname van de volksdevoties wordt namelijk de invloed van de Reformatie helemaal niet vermeld. Ook inventariseert men de frequentie van de devoties per regio niet. Wel worden provincies en steden genoemd, als een beschermheilige er werd vereerd. Het blijkt dan dat Vlaamse en Zuid-Nederlandse regionen vaker genoteerd worden. Ook onder de prachtige afbeeldingen, meest van de heiligen zelf, worden voornamelijk Vlaamse steden en dorpen vermeld. Niets nieuws onder de zon, maar het blijft opmerkelijk dat men hier geen notitie van maakt en als verklaring niet de Reformatie en haar gevolgen voor de beschermheiligen memoreert.

Afgezien daarvan, mede door de uitgebreide registers van noden, ambachten en heiligen, en vooral vanwege de schitterende illustraties, is dit een heerlijk boek om in te grasduinen.

Martha Catania-Peters

Stokvis, P. R. D. (ed.), *Geschiedenis van het privéleven. Bronnen en benaderingen* (Amsterdam/Heerlen: SUN/OUNL, 2007, 510 blz., €39,50, ISBN 978 90 8506 294 3).

Microhistorie blijft een populaire vorm van geschiedbeoefening. Belevissen van individu en gezin vinden gretig aftrek in de vorm van biografie, egodocument en familiegeschiedenis. Philippe Ariès is een groot pionier op dit

terrein geweest, Peter Gay en vele anderen zijn hem gevolgd: Clio mocht, in de woorden van J. Presser, voortaan onbeschoemd door het sleutelgat kijken.

Verantwoord onderzoek naar het privéleven vereist gedegen kennis van een veelheid aan bronnen. Genealogen, meestal amateur-historici, zijn daarmee vertrouwd. Hun verenigingen, met name het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag, documenteren, archiveren en informeren niet alleen, maar het CBG geeft ook een serie bijzonder nuttige en praktische handleidingen uit. Vaak maakt de geschiedvorser-in-opleiding daarmee tijdens zijn studie geen kennis.

Het is dus een goed initiatief dat het tekstboek van de cursus 'Geschiedenis van het privéleven' door de Open Universiteit in druk is uitgegeven. Zoals gebruikelijk, is de daaruit ontstane bundel essays tot stand gekomen met medewerking van vele externe vakgenoten. Voor dit fraai uitgevoerde boek tekenen maar liefst 22 auteurs, van wie er twee aan de OU werken; drie komen uit België. We vinden er naast jong talent nogal wat oudgedienden.

Twintig bijdragen, voorafgegaan door een Inleiding van redacteur Stokvis onder de weinig aantrekkelijke titel 'Belevingsgeschiedenis: microhistorische singularisering tegenover macrohistorische generalisering' (9-18), zijn geordend in vier rubrieken: naamkundige en taalkundige aspecten van gezinshistorisch onderzoek; brieven, autobiografische geschriften, interviews en rechtbankdossiers als bron; voorwerpen, afbeeldingen en fictie als bron; persoonsgegevens als bron. Afsluitend biedt Kees van der Wiel een zeer nuttige onderzoekshandleiding 'Speuren naar persoonsgegevens in het verleden' (479-503).

Zo'n diversiteit is niet beknopt samen te vatten, wel te karakteriseren: 13 bijdragen zijn gebaseerd op boeken of artikelen die de auteurs al eerder publiceerden tussen 1987 en 2006 (zoals Gerretzen, Herman, Willemsen, Dibbits, Laarmann, De Mare en Wouters). Op lopend onderzoek zijn onder andere gebaseerd de artikelen van Lotte van de Pol (over de herinneringen van Wilhelmina van Pruisen aan haar kinderjaren), Van Beek (kinderen op middeleeuwse grafmonumenten) en Van Poppel en Esveldt (Nederlandse artsen en hun kindertal).

Een bundel die didactisch bedoeld is, mag daarop ook worden beoordeeld. Dan signaleer ik een paar omissies: geen index en geen centrale literatuurlijst; in de noten onvolledige titelbeschrijvingen (een ondertitel maakt deel uit van de hoofdtitel); het ontbreken van elke verantwoording in de bijdrage van Haks over 'Rechtspraak als historische bron', een onderwerp waarover anderen al voorbeeldige studies hebben geschreven; in de annotatie bij het artikel van Huisman, geredigeerd door Stokvis, mis ik verwijzing naar een grondig artikel over 'verboden graden' in de bundel *Soete minne en helsche boosheit. Seksuele voorstellingen in Nederland 1300-1850* (ook een uitgave van SUN, uit 1988, geredigeerd door Hekma en Roodenburg).

Stokvis stelt in zijn Inleiding de begrippen modernisering en civilisering aan de orde. Mij dunkt dat Elias' omvangrijke *Über den Prozess der Zivilisation...* en *Die höfische Gesellschaft* niet kunnen worden gevangen in het begrip 'verklaringsschema': daarvoor is zijn historisch-sociologische theorie te complex. En Elias' grote tegenstrever Hans Peter Duerr had niet genoeg aan de